

ברכת החמה בלי שמש

שו"ת עם הרב דוד אברהם ספקטור

שאלה

האם אומרים ברכת החמה ביום רביעי בבוקר אם אין השמש זורחת ?

תשובה

- [1] כתב בזה הרבי מאיר איזנשטט (מהר"ם א"ש) בשו"ת פנים מאירות חלק ב סימן לח: "טעם ברכה זו (ברכת החמה) משום שהחמה באה בנקודה בתחילת בריאתה, אם-כן אף שעננים מכסים השמש ראוי לברך והרואה חמה לאו דווקא גוף השמש אלא הרואה אור השמש המאירה ביום ונהנה ממנה ביום שנתלה במרכז הראשון צריך לברך עושה מעשה בראשית. ...עיקר הברכה שזכינו לראות השמש בנקודה הראשונה בשעה שנתלו המאורות... ואע"פ שעננים מכסים אותה מ"מ אנו יודעים שהיא בעת ההיא בנקודה ראשונה והיא מאירה לנו באור היום ראוי לברך בבוקר וכן אירע בניסן שנת תפ"ט שהיינו מצפים לברך ברכה והיו עננים ולא נראה גוף השמש והוראתי לברך עכ"פ בלא שם ומלכות. וסמכתי על הראב"ד שכתב שכל ברכות שבפרק הרואה מברכים בלא שם ומלכות, אבל לדינא נראה לי לברך אף בשם ומלכות." לדעת פנים מאירות יש לברך בשם ומלכות, כשיש אור יום, אף שאין גוף השמש נראה בגלל העננים, מכל לציבור הורה לברך בלי שם ומלכות וסמך בזה על דעת הראב"ד שגם זה נחשב ברכה.
- [2] ובספר שמלת בנימין (דף קל"ב ע"ד) העיד שבשנת תקמ"ה החמה היתה מכוסה בעבים מחמת השלג שירד, ולא נראית החמה, והגאון רבי צבי הירש יאנוב ובית דינו פסקו לברך בשם ומלכות. וכן עשה מעשה מו"ר הגר"ז בשנת התקע"ג.
- [3] אמנם החתם סופר (שו"ת חתם סופר חלק א', אורח חיים, סימן נו) חולק על הפנים מאירות, אף שלא הזכיר את שמו במפורש: "נשאלתי מהרבה אנשים ששמעו בשם תלמיד חכם אחד שהורה בהגיע יום ד' הבא עלינו לטובה, שהוא זמן קידוש החמה אם ירצה ה' שמברכים ברכה זו אפילו אם לא תראה החמה מה דעתי בזה, ואמרתי אין דעתי מסכמת כלל. אמנם נהירנא (ברור לי) ביצקי מים ע"י מורי הגאון החסיד מורנו הרב נתן אדלר זצ"ל בשנת תקמ"ה והוא נשען על ידי ובירך והיתה מכוסה בעבים, אך נראית רושמה מבין העבים, אבל כשלא תיראה כלל לא נראה לי לברך על אור היום, ...אין לברך אלא כלשון הש"ס [ברכות נ"ט ע"ב] הרואה חמה בתקופתה... ונראה לי דאם אין רושמה ניכרת בעבים לא יברכו כלל אפילו בלא שם ומלכות."
- לפי החתם סופר אפשר לברך ברכת החמה רק אם רואה את רישומה (אפילו מטושטש) דרך העננים, אבל אם לא רואה בכלל גוף השמש בגלל העננים ורק יש אור יום, אין לברך לדעת החת"ס אפילו בלי שם ומלכות (שזה נחשב לראב"ד ברכה) אלא אפשר לומר (דרך לימוד) כלשון הברייתא בש"ס (ברכות נט:): "יתנו רבנן: הרואה חמה בתקופתה לבנה בגבורתה וכוכבים במסילותם ומזלות כסדרן, אומר: ברוך עושה בראשית'."
- [4] וכן פוסק במשנה ברורה סימן רכט ס"ק ח כמנהג החתם סופר: "כשלא נראה כלל, לא נראה לברך." ולא הזכיר המשנה ברורה את המשך דברי החתם סופר שאין לברך אפילו בלי שם ומלכות.
- [5] וכן שאלתי את הרה"ג הרב אביגדור נבנצל שליט"א והשיב לי שיש לברך בלי שם ומלכות (ולא חשש לדעת הראב"ד, שהזכרתי לו, שהוא דעת יחיד שאפילו בלא שם ומלכות נחשב כברכה).
- [6] וכן פסק הרה"ג הרב עובדיה יוסף בשו"ת יחוה דעת חלק ד סימן יח: "לענין הלכה ספק ברכות להקל, ויברכו בלי שם ומלכות. ורק אם הענן דק וקלוש יש לברך ברכת החמה בשם ומלכות."
- [7] וכן פסק הרב אליעזר וולדנברג זצ"ל בשו"ת ציץ אליעזר חלק יב סימן כא אחרי שהביא את דברי הפנים מאירות ודברי החתם סופר: "וספק ברכות להקל ויברך בלי שם ומלכות."
- [8] ומה הדין אם רואה אחר-כך את גוף השמש ? כותב השערי תשובה סי' רכט, שאם בבוקר היו רק עננים בלי שראה גוף השמש, "ואין לו לברך בלא שם ומלכות כלל בבוקר שיש לחוש דלהראב"ד יצא בזה ושוב(אם יברך אחר-כך כשיראה את גוף השמש) הוי ליה ברכה לבטלה." זאת אומרת אם ברך בבוקר בזמן העננים בלי שם ומלכות, לא יכול לברך בשם ומלכות אחר-כך אם רואה את גוף השמש, כיון שלפי הראב"ד כבר יצא ידי חובה.

9] ושאלתי את הרה"ג אביגדור נבנצל שליט"א והשיב לי שאם בריך בלי שם ומלכות בבוקר כשהשמש היה מכוסה בעננים, ואחר-כך ראה את גוף השמש, **עכשיו יברך בשם ומלכות** (עד חצות 12.42).
 (ולא חשש לדעת הראב"ד שהזכרתי לו שאפילו בלי שם ומלכות נחשב לדעתו ברכה ועכשיו אם יברך שנית זו ברכה לבטלה).
 10] וכן פסק הרה"ג הרב עובדיה יוסף בשו"ת יחוה דעת חלק ד סימן יח: "ולכאורה לדבריו (שערי תשובה) גם אם זרחה השמש אחר שבירך בלי שם ומלכות, לא יחזור לברך בשם ומלכות, וזה אינו, שמכיון **דלא קיימא לן כהראב"ד** אלא כדברי כל הפוסקים שחולקים עליו, (וגם הראב"ד **סיים שהמברך בשם ומלכות לא הפסיד**) מה שבירך מתחילה בלי שם ומלכות, אינו כלום, שהרי כל ברכה שאין בה שם ומלכות אינה ברכה, וחוזר ומברך. (וכן פסק מרן בשלחן ערוך או"ח סימן רי"ד: "כל ברכה שאין בה שם ומלכות אינה ברכה") ולכן פשוט שאם זרחה השמש לאחר מכן, אפילו בריך מתחלה בלי שם ומלכות, חוזר ומברך בשם ומלכות."

לסיכום - הלכה למעשה

א. אם אין השמש נראית בזמן ברכת החמה ברוב עם, כגון שהיום מעונן וגשום, אז יאמר בלי שם ומלכות **"ברוך עושה מעשה בראשית"** וכל סדר המזמורים והתפילות.

ב. הרוצה להחמיר (כדי לחשוש לחת"ס) יאמר (כלימוד תורה) את ברכת החמה בלי שם ומלכות כחלק מלשון הברייתא (ברכות נט:): "תנו רבנן: הרואה חמה בתקופתה לבנה בגבורתה וכוכבים במסילותם ומזלות כסדרן, אומר: **'ברוך עושה בראשית'**."

ג. אם השמש נראית דרך העננים יברך בשם ומלכות.

ד. אם אחרי שברך בלי שם ומלכות ברכת החמה, מפני שהשמש לא נראית ואחר-כך רואה את גלגל השמש, יברך עכשיו בשם ומלכות **"ברוך אתה ה' אלוהינו מלך העול עושה מעשה בראשית"** עד חצות היום (השנה תשס"ט: 12.42).